

Changing the value of enjoining what is good and forbidding what is evil, examining its importance in the mental health of Islamic society from the perspective of the Qur'an

Abstract

Enjoining the good and forbidding the evil is one of the fundamental Islamic teachings that plays an effective role in the social and political spheres. This principle defines the social and political behavior of the Muslim man and emphasizes the denial of his neutrality in social and political relations. Social life is constantly changing and social values are changing as part of the constituent elements of society. Islamic society is no exception to this social law and in Islamic society there is a series of values that are the basis of valuation. Enjoining the good and forbidding the evil are religious teachings. Following the evolution of values, sometimes these religious values, which are the source of cohesion and a prominent feature of Islamic society, change their position. In the current society, value has been replaced by anti-value, and this causes social problems. In this regard, the role of enjoining the good and forbidding the evil becomes clearer. The method of this research is documentary analysis and in order to collect the necessary data. In order to achieve the objectives of the research, the available sources and texts related to the subject of enjoining the good and forbidding the evil have been prepared and its methods have been analyzed using resource filing forms and in a qualitative manner. One of the results of this study is that the institutionalization and dissemination of the commandment of the good and the prohibition of the bad requires full knowledge of the examples of the good and the bad, their conditions and levels, and most importantly the selection of appropriate methods according to economic, social and cultural conditions.

Keywords: Changing the value of enjoining the good, changing the value of forbidding the evil, Quranic texts, mental health of the community

ماهنامه علمی (مقاله علمی-پژوهشی) جامعه شناسی سیاسی ایران، سال پنجم، شماره یازدهم، بهمن ۱۴۰۱، صص ۴۳۱۰-۴۲۹۷

تغییر ارزشی امر به معروف و نهی از منکر و بررسی اهمیت آن در سلامت روانی جامعه اسلامی از منظر قرآن

رقیه میرزاخانی^۱

تاریخ دریافت: ۱۹/۳/۱۴۰۱

علی حسین احتشامی (نویسنده مسئول)^۲

تاریخ پذیرش: ۲۰/۵/۱۴۰۱

سیدحمید حسینی^۳

چکیده

امر به معروف و نهی از منکر از آموزه های بنیادین اسلامی است که در ساحت اجتماعی و سیاسی نقشی مؤثر دارد. این اصل شیوه رفتار اجتماعی و سیاسی انسان مسلمان را مشخص می سازد و بر نفی بی طرفی او در مناسبات اجتماعی و سیاسی تأکید می ورزد. زندگی اجتماعی دائماً در حال تغییر و تحول است و ارزش های اجتماعی هم به عنوان بخشی از عناصر تشکیل دهنده اجتماع در حال تغییر است جامعه اسلامی هم مستثنی از این قانون اجتماعی نیست و در جامعه اسلامی هم یک سری ارزش ها وجود دارد که مبنای ارزش گذاری امر به معروف و نهی از منکر آموزه های دینی است. در پی تحولات ارزش ها، گاهی این ارزش های دینی که مایه انسجام و مشخصه بارز جامعه اسلامی است جایگاهشان تغییر می کند. در جامعه فعلی ارزش با ضد ارزش جایشان عوض شده و این موجب معضلات اجتماعی می شود و در این راستا نقش امر به معروف و نهی از منکر بیش از پیش روشن می شود. روش انجام این پژوهش، تحلیل اسنادی بوده و به منظور گردآوری داده های لازم جهت دست یابی به اهداف پژوهش، منابع و متون موجود و مرتبط با موضوع امر به معروف و نهی از منکر تهیه شده و روش های آن با استفاده از فرم های فیش برداری از منابع و با شیوه کیفی مورد تحلیل قرار گرفته است. از نتایج این پژوهش این است که نهادهای شدن و اشاعه امر به معروف و نهی از منکر، مستلزم شناخت کامل مصادیق معروف و منکر، شرایط و مراتب آنها و از همه مهم تر گزینش روش های مناسب با توجه به شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی مخاطبان می باشد.

کلید واژه ها: تغییر ارزشی امر به معروف، تغییر ارزشی نهی از منکر، نصوص قرآنی، سلامت روانی اجتماع

^۱ دانشجوی دکتری گروه علوم قرآن و حدیث، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.

roghayah.mirzakani@gmail.com

^۲ استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، واحد تویسرکان، دانشگاه آزاد اسلامی، تویسرکان، ایران.

a.h.ehteshami.47@gmail.com

^۳ استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.

Hoseinihamid@gmail.com

امر به معروف و نهی از منکر، به منزله بخشی از سیاست‌های نظارتی و کنترلی دین مبین اسلام برای برقراری نظم عمومی در جامعه اسلامی، نقش محوری و مهمی را در افزایش التزام همگانی به رعایت ارزش‌ها و هنجارهای پذیرفته شده اجتماعی ایفا می‌کند. تحقق این مهم و بهره‌گیری از این ظرفیت، مستلزم سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، نهادسازی و تمهید مقدمات و شرایط لازم اجرایی است. بدیهی است ایران اسلامی به اقتضای ضرورت‌های ناشی از انقلاب اسلامی و تلاش در مسیر جامعه‌سازی منطبق بر فرهنگ اسلامی، باید به صورتی برنامه‌ریزی شده و ساختاری، اقدامات لازم را در جهت احیاء، ترویج و بسترسازی عملی برای اجرایی شدن «امر به معروف و نهی از منکر» در عرصه‌های مختلف انجام دهد؛ زیرا این فریضه، عنصر مکمل فرایند جامعه‌پذیری و تعلیم و تربیت دینی به حساب می‌آید. نظام تعلیم و تربیت که از عوامل و کارگزاران مهم جامعه‌پذیری و اجتماعی‌شدن محسوب می‌شود، نقش بسیار مهم و بی‌بدیلی را در انتقال فرهنگ، تقویت ارزش‌ها و هنجارها و به‌طور کلی بسترسازی مناسب برای اجرایی شدن این فریضه در سطوح مختلف حیات اجتماعی ایفا می‌کند.

برای بیان اهمیت این فریضه و آثار اجتماعی آن می‌توان به آیه «كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ تُوْمِنُونَ بِاللَّهِ» ترجمه: (شما بهترین امتی هستید که از بین امت‌های دیگر برای اقامه امر به معروف و نهی از منکر و نیز ایمان به خداوند قیام نموده اید). (آل عمران، ۱۱۰) اشاره کرد؛ در این آیه، فریضه مذکور مقدم بر ایمان به خدا و شاخص بهترین امت معرفی شده است، همچنین آیه « وَ لَتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ». ترجمه: (و باید در میان شما گروهی باشند که مردم را به راه خیر و نیکی و نیز برپاداشتن امر به معروف و نهی از منکر دعوت نمایند و این گروه در واقع رستگاران واقعی هستند). (آل عمران، ۱۰۴)، عاملان آن را به رستگاری مژده می‌دهد. امام علی (ع) درباره اهمیت این موضوع می‌فرماید: «و ما اعمال البر كلها و الجهاد في سبيل الله عند الامر بالمعروف و النهي عن المنكر الا كنفثة في بحر لجي» (نهج البلاغه، حکمت، ۳۷۴). ترجمه: (تمام کارهای نیک و حتی جهاد در راه خداوند، در برابر امر به معروف و نهی از منکر، چون قطره‌ای است در برابر دریاهاى پهناور). همچنین امام خمینی (ره) در باب این فریضه فرموده‌اند: «امر به معروف و نهی از منکر از والاترین و شریف‌ترین واجبات هستند و به وسیله آنها دیگر واجبات برپا می‌شوند» (موسوی خمینی، ۱۳۸۵، ۲، ۲۸۵). با عنایت به اهمیت فریضه امر به معروف و نهی از منکر در اسلام و با توجه به تغییر کارکرد مدارس قرن حاضر، از تربیت افراد متخصص به پرورش شهروندانی مسئول و رشدیافته در ابعاد گوناگون، لازم است روش‌های مستقیم (کلامی) و غیر مستقیم (غیرکلامی) که در این مختصر ذکر شده است، توسط دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت، به‌ویژه برنامه‌ریزان درسی در سطح طراحی ملی و معلمان که مهم‌ترین عنصر در قبال دانش‌آموزان هستند، اجرا شوند. تا دانش‌آموزان که در آینده، اداره‌کننده بخش‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و اداری کشور هستند در مسیر هدایت الهی قرار گرفته و جامعه اسلامی آینده از معارف و عاری از منکرات شود.

از منظر روایات معصومین (ع) اگر امر به معروف و نهی از منکر به درستی در جامعه‌ای اجرا شود، آن جامعه رستگار می‌شود و خیر و نیکی در آن جامعه گسترش یافته و گناهکاران اصلاح شده و مؤمنان تقویت می‌گردند و در صورتیکه در جامعه‌ای امر به معروف و نهی از منکر ترک شود، ایمان افراد آن جامعه سست شده و القانات

شیطانی گسترش یافته و جهل و نادانی به سراغ مردم می‌آید و حق نابود شده و برکات خداوند از آن جامعه سلب می‌گردد. (قرآنی، محسن، ده درس پیرامون امر به معروف و نهی از منکر ص ۵۴) امر به معروف و نهی از منکر، فریضه بسیار حیاتی و تأثیرگذار در منظومه معارف اسلامی و عامل اصلی در ترویج و تحکیم واجبات دیگر است. همه انبیا و اولیا و صالحان، به ویژه پیامبر اسلام و ائمه معصومین (ع) آیین یکتاپرستی و حق‌مداری را با امر به نیکی‌ها و نهی از بدی‌ها ترویج می‌کردند. آنان همیشه هشدار داده‌اند که با ترک این دو واجب، ستمگران بر جامعه حاکم می‌شوند و زشتی و پلیدی، همه‌جا را خواهد گرفت و تر و خشک با هم می‌سوزند. یادآوری اهمیت عظیم این واجب الهی و تبیین شیوه‌های صحیح آن، وظیفه‌ای است که باید با بیان و قلم و در قالب‌های دیگر، به آن پرداخت. (امینی، ابراهیم، مهمترین واجب فراموش شده ۱۳۹۲، ص ۹۸) زندگی اجتماعی دایما در حال تغییر و تحول است و ارزش‌های اجتماعی هم به عنوان بخشی از عناصر تشکیل دهنده اجتماع در حال تغییر است جامعه اسلامی هم مستثنی از این قانون اجتماعی نیست و در جامعه اسلامی هم یک سری ارزش‌ها وجود دارد که مبنای ارزش‌گذاری امر به معروف و نهی از منکر آموزه‌های دینی است. در پی تحولات ارزش‌ها، گاهی این ارزش‌های دینی که مایه انسجام و مشخصه بارز جامعه اسلامی است جایگاهشان تغییر می‌کند. در جامعه فعلی ارزش‌ها با ضد ارزش‌هایشان عوض شده و این موجب معضلات اجتماعی می‌شود و در این راستا نقش امر به معروف و نهی از منکر بیش از پیش روشن می‌شود حال ما به دنبال شناسایی این عوامل در قرآن و نهج البلاغه هستیم.

۲- روش تحقیق :

در این تحقیق تغییر ارزش‌ها و علل به عنوان متغیر وابسته و آموزه‌های دینی، قرآن و نهج البلاغه به عنوان متغیر مستقل می‌باشند. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و به لحاظ گردآوری اطلاعات، روش اسنادی و از طریق مطالعه مراجع و منابع معتبر انجام شده و اطلاعات به دست آمده به صورت توصیفی - تحلیلی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

۲-۱- فرضیه‌های تحقیق :

هر کار تحقیقی در پی جواب دادن به یک سری پرسشهای تحقیقاتی به وجود می‌آید که با جمع‌آوری مطالب و توصیف و تحلیل واقعی موضوعی محقق در تلاش برای پاسخ دادن به آنها می‌باشد، لذا در این تحقیق فرضیه‌های مطرح شده عبارتند از:

۱- رفاه طلبی، ترس از ضررهای مالی و جانی، طمع و واگذاری مسئولیت بر عهده دیگران از علل خودداری مردم از امر کردن به معروف و نهی از منکر در جامعه اسلامی می‌باشد.

۲- علل تغییر ارزش معروف به منکر و منکر به معروف در جامعه اسلامی عبارتست از: عدم تناسب در امر و نهی، رعایت نکردن حریم خصوصی دیگران در امر و نهی، خشنونت، حسادت از علل تغییر ارزشی معروف به منکر و بالعکس می‌باشد

۳- نزول عذاب الهی، رواج بی بند وباری در جامعه، مشارکت در گناه معصیت کاران از آثار و پیامد های تغییر ارزشی معروف به منکر در جامعه اسلامی می باشد.

۲-۲- تعریف اصطلاحات و بیان مفاهیم :

امر به معروف در اصطلاح به معنای فرمان دادن به هر کاری است که حُسن آن از نظر عقل و شرع شناخته شده است و نهی از منکر به معنای باز داشتن از هر کاری است که حُسن آن از منظر عقل و شرع ناشناخته است یا عقل یا شرع به قُبْح آن حکم می کند. (التحقیق، ج ۱۲، ص ۲۳۹) معنای امر: امر عبارتست از طلب فعل از آن حیثیت که فعل است بر وجه عالیت.

الف: به معنای «کار» و «چیز» جمع آن امور است مانند «وِشَاوَرَهُمْ فِی الْأَمْرِ» و یا «وَالِی اللَّهِ تَرْجِعُ الْأُمُورَ» ب: دستور، فرمان، و برانگیختن: جمع آن اوامر است و فعل و صفت از آن مشتق می شود، مانند «قُلْ أَمْرٌ رَبِّیُّ بِاِقْسَطٍ» مشهور از امر در «امر به معروف» معنای دوم را می رساند، یعنی فرمان به معروف است. معنای نهی: نهی طلب عدم فعل است بر وجه مذکور یا طلب بازداشتن از فعل از آن حیثیت که باز داشتن است از فعل بر وجه مذکور علی اختلاف القولین. (جرجانی / شاهی / ج ۲ / ص ۹۹) در آیات متعددی به معنای منع و بازداشتن به کار رفته است تناهی از باب تفاعل، به معنای نهی کردن یکدیگر است. مانند: «إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ» ترجمه: (همانا نماز (انسان نمازگزار را) از زشتیها و منکرات باز می دارد). (عنکبوت، ۴۵) «كَأَنَّهُمْ لَا يَتَذَكَّرُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ فَعَلُوهُ». ترجمه: (آنها از اعمال زشتی که انجام می دادند، یکدیگر را نهی نمی کردند). (مائده، ۷۹) معروف در لغت به معنای شناخته شده است. و ریشه آن عرف می باشد. معرفت و عرفان، شناخت چیزی از روی اندیشه و تدبیر به واسطه اثر آن است و هر کاری که خوبی آن با عقل یا دین شناخته شود، معروف نام دارد.

مفردات راغب که یکی از کتب معتبر لغت می باشد، در باره معروف می گوید: «الْمَعْرُوفُ اسْمٌ لِكُلِّ فِعْلٍ يُعْرَفُ بِالْعَقْلِ أَوِ الشَّرْعِ حُسْنُهُ». معروف اسمی است که برای هر عملی که خوبی آن از نظر عقل و یا شرع مسلّم باشد، به کار می رود. (راغب اصفهانی/ ۱۳۹۲ق، ص ۲۴) «منکر» به معنای «ناشناس» (از ماده انکار) است به این دلیل کارهای زشت و ناپسند، اموری ناشناس معرفی شده اند؛ چرا که فطرت پاک انسان با آن امور ناپسند نا آشناست. و کارهای نیک اموری شناخته شده که فطرت انسانی با آن آشناست. و راغب در معنای منکر آورده: «الْمُنْكَرُ الشَّيْءُ الْقَبِيحُ أَعْنَى الْحَرَامِ» یعنی منکر چیز زشتی است که دین آن را به حرام تعبیر می کند. (راغب، ۱۳۷۲، ص ۲۴)

ارزش: در تعریف لغوی ارزش، اسم مصدر از ارزییدن. عمل ارزییدن، قیمت، بها، آنچه که مفید، خواستنی یا تحسین کردنی است برای شخص یا گروه و برای آنها دارای ارزش است. (دهخدا، علی اکبر، ۱۳۴۱، بی تا) در واقع می توان گفت که ارزش از بنیادی ترین عوامل در تبیین اندیشه، عمل یا اعمال فرد و هم چنین شکل گیری حیات اجتماعی است. برای همین ارزش ها معیارهایی هستند که به فرهنگ کلی و جامعه معنا می دهند. اصولاً انسان ها همواره ایده هایی درباره آنچه که خوب یا بد، مناسب یا غیر مناسب و ضروری و یا غیر ضروری است داشته اند. به این گونه ایده ها ارزش گفته می شود و هنگامی که این ارزش ها در نظامی از معیارها و ملاکها، برای ارزیابی ارزش اخلاقی و شایستگی رفتار، سازمان دهی می شوند یک نظام ارزشی را پدید می آورند. تغییر در لغت به معنای تبدیل، تحول، تعویض، مسخ، دگرگونی، دگرش است.

بررسی علل تغییر ارزش معروف به منکر و منکر به معروف در جامعه اسلامی: در این بخش محقق به یکسری عوامل و عللی که موجب شده که به تغییر ارزشها منجر بشود در جامعه اشاره میشود که بسیار میتواند برای جامعه کنونی که متأسفانه گریباگیر این مسائل شده و تبدیل به یک معضل اجتماعی-فرهنگی شده است را به نکات ذیل توجه بدهیم.

برخی از این عوامل عبارتند از: توصیه به منکرات، بازداشتن از معروف، مشارکت در ناهنجاری تعاون و مشارکت از بنیانهای مهم روابط اجتماعی است. جامعه ای که از مشارکت اجتماعی افراد برخوردار نباشد، روابط و یکپارچگی در آن جامعه به وجود نمی آید. همچنین مشارکت اجتماعی از عوامل مهم فرهنگ سازی است. در فرآیند استمرار یک فرهنگ و انتقال آن از نسلی به نسل دیگر و نیز در رشد و پویایی آن، مشارکت اجتماعی بستر بسیار مناسبی برای تحقق آن است، لذا قرآن کریم به این پدیده اجتماعی توجه نمود و از آن در فرهنگ سازی تعبیر به «برّ» و «تقوی» نموده است: «و تعاونوا علی البر و التقوی و لا تعاونوا علی الاثم و العدوان»، [مآئده/۲] یکدیگر را بر نیکی و پرهیزکاری کمک کنید و از مساعدت در گناه و ظلم به حقوق یکدیگر پرهیز نمائید».

«برّ» لفظ عامی است که هر نوع خیر اعتقادی (عقاید حق) و خیر عملی (چه در عبادات و چه در تعاملات اجتماعی) را شامل می شود، همان طوری که تقوی به معنی مراقبت نمودن در امر و نهی الهی و زیرپا قرار ندادن آنها است.

آیه شریفه فوق دستور به برّ و تقوای اجتماعی می دهد، یعنی همگان بر مبنای تقوای الهی، بر ایمان و عمل صالح اجتماع کنند. در مقابل چنین مشارکت ارزشمندی، تعاون و مشارکت بر گناه و ناهنجاری قرار دارد. [الطباطبایی، ج ۵، ص ۱۶۳]

از دیدگاه قرآن کریم، وظیفه مؤمنین در جامعه اسلامی برپای داشتن خیمه برّ و تقوی است و چنین کاری جز با بسیج همه افراد و امکانات حاصل نمی شود. در مقابل، هر نوع کمک و مساعدت در تهیه و ترویج انحراف اجتماعی، به هر شکلی که باشد، مشمول نهی و مذمت آیه شریفه قرار گرفته و خود از انحرافات محسوب می شود. به تعبیر امیرالمؤمنین علی (ع)، برخی به قدری زندگانی پست جاهلی و بی خبری را پیشه می کنند که زشت ترین چیز نزد آنها، نیکو و نیکوترین چیز نزد ایشان منکر و زشت می شود. [نهج البلاغه، ج ۱، ص ۷۲]. چنین افرادی ارزشها و هنجارهای جامعه اسلامی را طرح کرده و دنبال تحقق ارزشهای غیر اسلامی اند، لذا امر به منکر و نهی از معروف، اشاعه انواع منکرات و ترویج آنها در جامعه در سرلوحه فعالیت های آنها قرار دارد.

۳- یافته ها :

۳-۱- آثار و برکات اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر :

۱- اجرای احکام اسلام:

ماهیت امر به معروف و نهی از منکر به پدیده های اجتماعی می پردازد و بهترین آثار آن نیز در اجتماع انسانی خود را نشان می دهد به طوری که حضرت علی (ع) در حکمت ۳۷۴ نهج البلاغه می فرماید: « تمامی اعمال ارزشمند،

حتی جهاد در راه خدا در مقایسه با امر به معروف و نهی از منکر چیزی نیست « که به عنوان اصل در نظارت همگانی یا ضمانت اجرای احکام اسلامی مطرح می‌شود.

خداوند سبحان علاوه بر اینکه همه پیش بینی‌های لازم را برای اجرای احکام نورانی اسلام مشخص فرموده است، نظارت بر اجرای آن را به عهده خود افراد جامعه اسلامی نهاد تا هر مسلمانی با امر به معروف و نهی از منکر در اجرای صحیح احکام اسلام کمک و مساعدت لازم را معمول دارند. حضرت امام محمد باقر(ع) در این باره می‌فرماید: « امر به معروف . نهی از منکر راه پیامبران و روش صالحان است، فریضه بزرگی که به سبب آن واجبات برپا می‌شود.» (وسایل الشیعه ج ۱۱ ص ۳۹۵)

۲- عدالت اجتماعی:

قرآن کریم در آیه ۱۰۴ سوره آل عمران می‌فرماید: « باید برخی از شما مسلمانان خلق را به خیر و صلاح دعوت کنند و امر به نیکو کاری و نهی از بدیها بنمایند. » از این رو جامعه ای رستگار است که امر به معروف و نهی از منکر در آن زنده باشد، و نظارت عمومی بر حسن اجرای احکام اسلام، زمینه فراگیری عدالت اجتماعی را فراهم می‌سازد و زندگی عادلانه ای برای اقشار مختلف مردم فراهم خواهد ساخت. حضرت علی (ع) می‌فرماید: « (امر به معروف و نهی از منکر) با برگرداندن مظالم (به صاحبان اصلی آن) و مخالفت با ستمگر همراه است. » (وسایل الشیعه ج ۱۱ ص ۴۰۳)

همچنین حضرت علی (ع) در نامه شماره ۵۳ که از بلندترین نامه‌های آن حضرت در نهج البلاغه به شمار می‌رود خطاب به مالک اشتر در خصوص انتخاب فرمانده و یا نظامیان می‌فرماید: « برگزیده ترین فرماندهان سپاه تو کسی باشد که از همه بیشتر به سربازان کمک رساند، همانا مهربانی تو نسبت به سربازان، دل‌هایشان را به تو می‌کشاند. » (ترجمه خطبه ۵۳ نهج البلاغه حجه اسلام والمسلمین مرحوم دشتی). این همان امر به نیکو و نهی از بدی کردن است که یک فرمانده باید در سیره و روش نظامی‌گری خود بدانها توجه و التفات داشته باشد.

۳- پایداری و امنیت برای نظام اسلامی:

امر به معروف و نهی از منکر یکی از مسائل بسیار مهم جامعه اسلامی است که در سایه آن سایر واجبات دینی اقامه می‌شود اگر بخواهیم نظام اسلامی در جامعه مستحکمتر بماند باید امر به معروف و نهی از منکر را در جامعه نهادینه بکنیم. تا در سایه سار آن، سایر مشکلات خود را رفع نمائیم.

همانطور که قبلاً بیان شد امر به معروف و نهی از منکر در تمام نهادهای اجتماعی جایگاه و راه نفوذ دارد اگر کارگزاران نظام اسلامی بخواهند در برابر اعمال مردم، احساس مسئولیت نمایند و تمام توان خود را برای رفع مشکلات آنان بکار گیرند مردم نسبت به نظام خوشبین خواهند شد از سوی دیگر مردم نیز می‌توانند بر عملکرد دولت نظارت همگانی داشته باشند در این صورت اعتماد متقابل ملت و دولت مستحکمتر خواهد شد.

مقام معظم رهبری حضرت آیت اله خامنه ای طی فرمایشات هشدار دهنده ای در خصوص امر به معروف و نهی از منکر در جامعه اسلامی بیان فرمودند: « جامعه اسلامی با امر به معروف و نهی از منکر زنده می‌ماند، تداوم حکومت اسلامی به امر به معروف و نهی از منکر است. بقای حاکمیت اختیار به این است که در جامعه، امر به معروف و نهی از منکر زنده باشد. » (روزنامه جمهوری اسلامی مورخه ۱۳۷۱/۵/۸).

همچنین هر جامعه ای خصوصاً جامعه اسلامی برای دوام خویش نیاز شدید به آرامش و امنیت دارد تا در سایه امنیت به رشد اقتصادی و اجتماعی و بازسازی خود بپردازد با امر به معروف و نهی از منکر اشرار و راهزنان دست از شرارت برداشته و یا حکومت با توسل به قوای قهریه آنان را سر جای خود خواهند نشاند و امنیت داخل به ویژه راهها تامین خواهد شد که در این رهگذر نقش نیروهای مسلح برجسته تر از سایرین خواهد بود. در حدیثی از امام محمد باقر (ع) داریم که می فرماید: « به وسیله امر به معروف و نهی از منکر راهها امن می گردد و... از دشمنان انتقام گرفته می شود. » (وسایل الشیعه ج ۱۱ ص ۳۹۵).

۴ - پاکیزگی کسب و کار یا برکت اقتصادی:

قرآن کریم در آیه ۹۶ سوره اعراف می فرماید: " وَ لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَ اتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ لَكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ " . ترجمه: « اگر مردم ایمان آوردند و تقوا پیشه کنند به طور قطع، برکاتی از آسمان و زمین بر آنان خواهیم گشود. » با امر به معروف و نهی از منکر راههای سالم کسب و تجارت و پیشرفت هموار می شود و هرکسی در حد و توان خود به امرار معاش می پردازد از طرفی نیز بیکاری، احتکار، گرانفروشی و اختلاس ریشه کن خواهد شد و درآمد مردم حلال و پاکیزه خواهد شد در این راستا حضرت امام محمد باقر (ع) نیز می فرماید: « با امر به معروف و نهی از منکر، کسب ها حلال و زمین ها آباد می شود. » (تفسیر نمونه ج ۳ ص ۳۸).

اگر حکومت و مردم بخواهند در برابر کم فروشی ها، گران فروشی ها، رباخواری و... احساس مسئولیت کنند و با ابزار امر به معروف و نهی از منکر بازار را اصلاح بکنند به یقین طبق فرمایش قرآن کریم برکات خداوند در زمین زیادتر خواهد شد و فقر از جامعه اسلامی رخت بر خواهد بست. و همه در سایه آسایش و آرامش به زندگی پاک و روان سرشار از برکات که قرآن کریم وعده آن را داده روزگار خواهند سپرد. در غیر این صورت باید منتظر هر پیامد تلخ اجتماعی و هنجار شکنی در عرصه های مختلف اجتماعی سیاسی و به ویژه اقتصادی باشیم.

۵- پیشگیری از وقوع جرم در جامعه:

یکی دیگر از آثار امر به معروف و نهی از منکر، پیشگیری از وقوع جرم در جامعه اسلامی است حضور نهادهای مردمی و ایفای نقش به منظور پیشگیری از جرم در تحقق فصل نوینی از فریضه امر به معروف و نهی از منکر است که منحصرأ در افعالی که جنبه مجرمانه دارد تجلی می کند و انجام آن به خود مردم واگذار می شود. اساساً یکی از ضرورت‌های مشارکت مردم مسلمان در زمینه پیشگیری از وقوع جرم از درون مایه های اصل اعتقادی مردم کشور ماست که علت اصلی آن انگیزه های دینی و مذهبی آنان است که بزرگترین این انگیزه ها در باب امر به معروف و نهی از منکر است که قرآن کریم در آیاتی چند به اهمیت این فریضه تاکید فرمود. آن چیزی که در باب امر به معروف و نهی از منکر مهم تلقی می شود این است که وجود این پدیده در جامعه باعث می شود مردم به سمت ارتکاب جرم و گناه حرکت نکنند چون می دانند یک مراقب همگانی وجود دارد که متوجه رفتار او است. این باعث امنیت اخلاقی در جامعه خواهد شد از این جهت بوده که حضرت علی (ع) در نامه ۴۷ نهج البلاغه ی فرماید: « مبادا از هم روی گردانید، و پیوسته دوستی را از بین ببرید. امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید که افراد بد بر شما مسلط می گردند آنگاه هرچه خدا را بخواهید جواب ندهد. »

در اینجا چه عاملی می‌تواند از وقوع جرم پیشگیری کند آیا امر به معروف و نهی از منکر بهترین گزینه نیست؟ قطعاً امر به معروف و نهی از منکر با کمترین هزینه می‌تواند کارسازترین وسیله باشد که متأسفانه در برخی موارد جامعه ما هنوز به اهمیت این پدیده اساسی در اسلام پی نبرده است و به آن عمل نمی‌کنند. قطعاً اگر نظارت همگانی بر کارهای یکدیگر بوجود آید و افراد با درک منافع و مصلحت جامعه کاری را انجام دهند، یک جرم در همان پله اول شروع از بین می‌رود قبل آنکه فرد مرتکب یک جرم و گناه بزرگتری بخواهد بشود.

۶- تضعیف جبهه نفاق و فتنه:

از نخستین سالهای تشکیل حکومت دینی و اسلامی، جریان فتنه و نفاق در صدد تهی کردن جامعه اسلامی از ایمان بوده و هنوز هم ادامه دارد. امروز نیز کفار دنیا از تحقق ارزشهای الهی در هر یک از کشورهای اسلامی و به ویژه ایران اندوهگین هستند، بدون تردید هر ارزش دینی، خود استخوانی در گلوی جبهه کفار خواهد بود و مبارزه با ضد ارزشها برخلاف میل آنان خواهد بود. از این رو با پیچیده ترین ابزارهای رسانه ای و فکری سعی در شکستن ارزشهایی هستند که شالوده جامعه اسلامی را تشکیل می‌دهد. لیکن سفیران جبهه اسلام در عرصه امر به معروف و نهی از منکر نباید مایوس شوند چون حضرت علی (ع) می‌فرماید: «کسی که نهی از منکر کند، بینی کفار را به خاک می‌مالد» لذا مومنان باید با سلاح امر به معروف و نهی از منکر به پیکار آنان روند. (حکمت ۳۲ نهج البلاغه حجه اسلام والمسلمین مرحوم دشتی).

همچنین حضرت در خطبه ۱۵۱ در خصوص فتنه گران می‌فرماید: «فتنه جویان چون گورخران، یکدیگر را گاز می‌گیرند و رشته های سعادت و آئین محکم شده شان لرزان می‌گردد. و حقیقت امر پنهان می‌گردد.» (خوب است جهت آشنائی بیشتر از فتنه و ریشه های آن به ختبه های ۱۵۱ و ۱۵۶ حضرت در نهج البلاغه رجوع شود)

۳-۲- آثار و برکات فردی امر به معروف و نهی از منکر:

شامل، الف) برکات دنیوی ب) برکات اخروی می‌باشد که مختصراً به آنها اشاره می‌شود.

الف: برکات دنیوی:

۱- سلامتی دین و دنیا:

آمران معروف و ناهیان از منکر با اقدام به چنین کاری از سلامتی دین و دنیا برخوردار می‌شوند چنانکه حضرت علی (ع) سه خصلت را ویژه آنان دانست و فرمود: ۱- امر به معروف کند و خود نیز بدان عمل کند ۲- نهی از منکر کند و خود هم گرد آن نگردد ۳- نگهبان حدود خداوند بزرگ باشد. (شرح غروره الحکم ج ۵ ص ۴۴۰ دانشگاه تهران).

بر این اساس حضرت علی (ع) در نامه ۳۱ به فرزندش امام حسن فرمود: «امر به معروف کن تا اهل معروف باشی همانگونه که هرکس لباس می‌شوید، دست خودش نیز پاک می‌شود. و در جائی دیگر از این نامه می‌فرماید به نیکی‌ها امر کن و خود نیکوکار باش، و با دست و زبان بدی‌ها را انکار کن و بکوش تا از بدکاران دور باشی و در راه خدا آنگونه که شایسته است تلاش کن، و هرگز سرزنش ملامت گران تو را از تلاش در راه خدا باز ندارد.

۲- نصرت الهی:

کسی که امر به معروف و نهی از منکر می کند، از مامورانی محسوب می شود که بدون تردید، خداوند نیروهای خویش را یاری او خواهد فرستاد. در این باره امام محمد باقر (ع) می فرماید: « امر به معروف و نهی از منکر دو آفریده ای هستند که هرکس آنها را یاری کند خدا یاریش می کند و هرکس آن دو را تنها گذارد، خدا تنهایش می گذارد. » (وسایل الشیعه ج ۱۱ ص ۳۹۸).

۳- نجات از بلا:

آمرین به معروف و ناهین از منکر از عذاب و بلاهایی که احیاناً گریبانگیر گناهکاران و فاسدان می شود در امان خواهند ماند. قرآن کریم در آیه ۱۶۵ سوره اعراف می فرماید: " فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ اتَّجِبْنَا لَالَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ " . ترجمه: « پس چون آنچه را که آنان تذکر داده شده بود، فراموش کردند، ما نهی کنندگان از بدی را نجات دادیم و کسانی را که فسق، می ورزیدند، به عذاب زیانبار گرفتار کردیم. ». لذا امر به معروف و نهی از منکر کنید تا بلا بر شما مسلط نشود، این کلام صالحان و مقربان درگاه الهی است که ما باید بدان توجه و عمل نمائیم تا از بلا و عذاب الهی و دنیوی در امان باشیم. خداوند به واسطه اینکه فریضه امر به معروف مهم بوده در قرآن اول به ما انسانها فرمود: « همدیگر را امر به معروف کنید تا از بلا و عذاب در امان باشید. » کدام معروف؟ معروفهائی که در آیات متعدد قرآن به کرات بعد از کلمه امر به معروف و نهی از منکر آمده مثل نماز، روزه، حج، انفاق، احسان و نیکی به پدر و مادر و امر به خوبی ها و نهی از بدی ها و..... بنابراین کسی که در عرصه امر به معروف و نهی از منکر تلاش می کند خلیفه خدا و رسول او خواهد بود. از این رو خداوند در آیه ۱۶۵ سوره اعراف وعده داده که ما ناصحان را نجات بخشیدیم.

ب: آثار و برکات اخروی امر به معروف و نهی از منکر :

۱- خشنودی خداوند:

هر فردی از افراد جامعه اسلامی چنانچه یکی از فرایض بزرگ، مثل امر به معروف و نهی از منکر را انجام دهد خداوند را خشنود خواهد کرد و هر کسی بستگان خویش را به اجرای احکام الهی و داشته باشد پروردگار از او راضی خواهد بود و قطعاً مورد عفو و رحمت الهی قرار خواهد گرفت خوشا به حال آن دسته ای که در این عرصه وارد شده و بوی سبقت را از دیگری ربوده باشند.

۲- فلاح و رستگاری و بهشت برای آمران:

با توجه و عنایت به آیات و روایات، آنانی که برای خدا امر به معروف و نهی از منکر کنند از جمله مومنانی خواهند بود که قرآن کریم وعده کرد (و اولئك هم المفلحون) " آنان رستگارانند " و آنان را از آتش دوزخ رهایی خواهد داد و سرانجام آمران به معروف و ناهیان از منکر بهشت برین است. حضرت امام صادق (ع) در این باره می فرماید: « بهشت را دربی است به نام درب معروف که جز اهل معروف از آن وارد نمی شوند. » (وسایل الشیعه ج ۱۱ ص ۵۲۹).

۳-۳- پیامدهای ترک امر به معروف و نهی از منکر :

هر مسائلی از احکام اسلامی در جای خود اهمیت ویژه و منحصر به فردی دارد و عدم انجام آن نیز در دین خلل وارد می‌کند. قرآن کریم در آیه ۷۹ سوره مائده کسانی که نهی از منکر را انجام نمی‌دادند و کار زشتی که دیگران انجام می‌دادند، نهی نمی‌کردند چه بد کاری می‌کردند. سرزنش فرمود و به عنوان یک امر ناشایست قلمداد شد. (کانوا لا یتناهون عن منکر فعلوه لبئس ما کانوا یفعلون). ترجمه: (آنها از اعمال زشتی که انجام می‌دادند، یکدیگر را نهی نمی‌کردند؛ چه بدکاری انجام می‌دادند!).

حضرت علی (ع) نیز در این باره می‌فرماید: « روا نیست برای چشم مومن که معصیت خدا را مشاهده کند مگر اینکه قبل از برهم زدن چشم، آن را تغییر دهد. » (بحارالانوار، جلد ۱۰۰ ص ۱۷۷).

قرآن کریم در آیه ۱۱۰ آل عمران در خصوص ترک این فریضه هم می‌فرماید: « شما نیکوترین امتی هستید که برای آن قیام کردند که برای اصلاح بشری مردم را به نیکوکاری وادار کنید و از بدکاری باز دارند. »

الف: پیامدهای فردی :

۱- تضعیف ایمان:

در حدیثی می‌خوانیم؛ « کسی که در برابر خوبی‌ها و بدی‌ها بی‌تفاوت است، مرده‌ای است که در میان زنده‌ها نفس می‌کشد. » (تهذیب الحکام، ج ۶ ص ۱۸۱).

سکوت در برابر گناه نتیجه‌ای جز خسارت ندارد.

قرآن کریم در آیه ۲۵۱ سوره بقره می‌فرماید: " فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَءَاتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ وَلَوْلا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ " . ترجمه: « اگر گروهی از مردم جلو فتنه و فساد دیگران را نگیرند، همه زمین به فساد کشیده می‌شود. ».

ترک امر به معروف و نهی از منکر رفته رفته انسان را نسبت به دستورات الهی سست و بی‌اعتقاد خواهد کرد. فردی مشاهده کند دیگران به راحتی احکام الهی را زیر پا می‌گذارند هیچ‌گونه عکس‌العملی در قبال کار ناشایست او از خود نشان ندهد کم‌کم نسبت به شیوع محرمات الهی در جامعه بی‌تفاوت می‌شود و جامعه دچار ضعف ایمانی و اعتقادی می‌شود که نتیجه‌ای جز تباه و نابودی انسان نخواهد داشت.

۲- شرکت در گناه:

یکی دیگر از پیامدهای منفی ترک امر به معروف و نهی از منکر، شریک شدن در گناه دیگران است. وقتی فرد بزهکار در جامعه مشاهده می‌کند که کسی در مقابل رفتار هنجار شکنانه او در اجتماعی انسانی توجه‌ای نمی‌کند. این احساس در او زنده می‌شود که کار او صحیح است و در انجام محرمات الهی جرات پیدا می‌کند لذا سکوت فرد نشان شریک بودن در گناه اوست گاهی اوقات سکوت در برابر گناه نشانه رضایت است بر اساس آیات و روایات، این‌گونه افراد شریک گناهکار محسوب می‌شوند.

امروزه متأسفانه برخی با این توجیه که گناه دیگران ارتباطی به آنان ندارد سعی در تبرئه خود هستند. بنابر این هر مسلمانی وظیفه دارد که برای رهایی از شرکت گناه دیگران با حداقل وسیله و با تذکر لسانی هم که شده جلو گناه را بگیرد تا محیط پیرامون خود را پاکیزه نگهدارد. تسلیم نشدن در برابر ظلم از والاترین قیام حضرت ابا عبدالله

الحسین (ع) بود که حضرت با ریختن خون خود اسلام را بیمه کرد و منکری را نشانه گرفت که با ادامه حکومت او چیزی از اسلام باقی نمی ماند، حاکمیت باطل یزید یک منکر سیاسی و اجتماعی بود که به غیر از امام حسین کسی دیگر نمی توانست با او مبارزه کند. از این رو و امام هیچ وقت حاضر نشدند که با او بیعت کنند و فلسفه قیام خود را امر به معروف و نهی از منکر عنوان فرمود. و سرانجام این خون بود که پیروز شد و آن شمشیرها بود که شکست.

۳- ترس:

برخی از افراد می ترسند که مشتری و خرید آنان کم شود و یا دوستان خود را از دست بدهند یا به حرف آنان بی اعتنائی نشود امر به معروف و نهی از منکر را ترک می کنند در حالی که حضرت علی (ع) در بند چهارم حکمت ۳۷۴ نهج البلاغه چنین می فرماید: «همانا امر به معروف و نهی از منکر نه اجلی (مرگ) را نزدیک می کند، نه از مقدار روزی می کاهد.

ب: پیامدهای اجتماعی :

از آنجائی که فلسفه اصلی امر به معروف و نهی از منکر ایجاد آثار مثبت در جامعه اسلامی است حضور در این عرصه حساسیت و تعهد نسبت به ارزشهای اسلام و انقلاب و بیمه کردن این نهضت و نظام است این دو فرضیه مظلوم یاور می طلبد و انقلاب به زبان و بازوهای قدرتمندی نیاز دارد که دلسوز باشند لذا ترک آن نیز آثار منفی مخربی در بعد اجتماعی در جامعه بجای می گذارد که به برخی از آنها اشاره می شود.

۱- اپیدمی شدن مفسدات اجتماعی و تبدیل منکر به معروف:

هر گناهی وسیله ای برای گناه دیگر می شود اگر انسان مراقب رفتار و حرکات خود و دیگران نباشد و به خود و دیگران فریاد نزد این گناه سرچشمه انواع خلافهای دیگر می شود و مجموعه رفتارهای اجتماعی افراد اخلاق عمومی آن جامعه را بوجود می آورد و هیچ فردی را نمی توان جدای از جامعه دانست و رفتار او نیز بی تاثیر از محیط نیست. اگر رفتارهای شایسته در جامعه زیاد باشد اثرات مثبت در جامعه دارد و بر عکس اگر در جامعه هنجار شکنی و منکرات فراوان باشد و نهی از منکر نیز توسط افراد آن جامعه صورت نگیرد آثار منفی ترک امر به معروف و نهی از منکر زیاد خواهد شد و به تدریج کارهای زشت و قبیح جای خود را با کارهای خوب عوض می کند و به عنوان معروف مطرح می شود و میل افراد به انجام کارهای ضد اخلاقی زیاد می شود و سرانجام جامعه اسلامی سرشار از فساد و بی بند و باری می شود و امر به معروف و نهی از منکر متروک می ماند و ارزش ها به ضد ارزشها تبدیل می شود. جامعه در جهل و گمراهی قرار می گیرد. تنها راه نجات بشر امر به معروف و نهی از منکر است مقام معظم رهبری حضرت آیت اله خامنه ای در این باره جهت پرهیز مردم از بی تفاوتی و سلامت جامعه انسانی از مفسدات اجتماعی می فرماید: «در جامعه اسلامی تکلیف عامه مردم امر به معروف و نهی از منکر با لسان است. مگر می شود کسی به سلامت خود و خانواده خود حساس و علاقمند باشد ولی نسبت به مفسدات اجتماعی و افراد خطا کار و رواج گناهان بی تفاوت باشد. مردم باید این روحیه را پیدا کنند، همانطوریکه نماز را واجب می دانند، باید امر به معروف و نهی از منکر را واجب بدانند. جلوگیری و برخورد عملی نسبت به جرائم و مفسدات مفسدان کار حکومت و نظام است، اما نفرت و بیزاری قلبی و تذکر لسانی وظیفه همه است، مهم این است که این موضوع در میان افراد جامعه به یک فرهنگ تبدیل شود.» در اینجا نقش نیروهای مسلح در

فرهنگ سازی و برخورد با مفسدان بی بدیل است که با سازه کارها و ابزارها و نیروی انسانی ماهر می توانند در تبدیل شدن فرهنگ تذکر لسانی در جامعه کمک شایانی را بکنند تا بیش از این شاهد رشد مظاهر فساد در جامعه اسلامی نباشیم.

۲- تسلط اشرار :

یکی از مهمترین آثار شوم ترک امر به معروف و نهی از منکر تسلط اشرار بر جان و مال و ناموس مردم خواهد شد به طوری که حضرت علی (ع) در نامه ۴۷ نهج البلاغه فرمود: « امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید که خداوند اشرار را حاکم بر امورتان خواهد کرد و ناله ها و دعا های شما دیگر اثر نخواهد داشت. » بدین صورت انسانهای پاک و مومن در جامعه منزوی خواهند شد و ناهلان و نامحرمان بر مومنان مسلط می شوند. اگر می خواهیم به این بلا گرفتار نشویم باید به این فرمایش امام محمد باقر (ع) توجه و عنایت نمائیم که می فرماید: « امر به معروف و نهی از منکر را پیامبران و روش صالحان است. » فریضه بزرگی که به سبب آن فرایض بر پا، راهها امن، کسب ها حلال، مظالم (به صاحبانش) بازگردانده، زمین آباد، حق از دشمنان گرفته می شود و امر (حکومت) تحکیم می یابد.

۴- جمع بندی و نتیجه گیری

با توجه به مطالب گفته شده می توان چنین نتیجه گرفت که علت کم توجهی به این فریضه مهم اسلامی از یک سو ریشه در موانع روحی همچون ترس و روحیه سازشکاری افراد داشته و از سویی دیگر برخی موانع فرهنگی همچون عدم نهادینه شدن فرهنگ امر به معروف و فقدان بینش و آگاهی های لازم در این مسأله دخیل می باشد. البته برخی موانع اجتماعی همچون ترک همکاری حکومت و مردم از آمران و ناهیان در این زمینه نقش بسزایی دارد؛ که مجموعه این موانع زمینه را برای ترک این فریضه فراهم نموده است.

اساسی ترین شرط صلاح و سعادت جامعه آگاهی به حدود و وظائف است و اگر جامعه ای از بهترین قوانین و مقررات، هرچند کامل و پیشرفته، برخوردار باشد ولی افراد جامعه نسبت به آن آگاهی نداشته و به باید و نبایدهای اجتماعی و حقوقی و اخلاقی و... معرفت نداشته باشند نمی توانند شاهد سعادت و خوشبختی باشند و به عبارت دیگر: صرف داشتن قوانین کافی نیست بلکه در مرحله اول، همه افراد جامعه باید به آن آگاهی داشته باشند و در مرحله دوم باید آن آگاهی و آشنایی به عمل بیانجامد و در رفتار همگان مشهود گردد در غیر این صورت بی نتیجه و فاقد اثر مطلوب است.

پس آگاهی به وظایف و قوانین و مقررات و عمل به آن دو شرط لازم در صلاح و سعادت جامعه و در نتیجه پیشرفت جامعه است.

برای این که قوانین و مقررات در جامعه به عمل منتهی شود نیازمند به ضمانت اجرایی است و این ضمانت اجرایی گاه درونی و گاه بیرونی است ضمانت اجرایی درونی قوانین و مقررات همانا ایمان به خدا و قیامت است، اگر انسانی در پرتو تربیت صحیح به ایمان دست یابد و خدا را ناظر بر اعمال خود بداند و بیابد که پیوسته در محضر خداست و قیامتی وجود دارد که او باید پاسخگوی اعمال خود باشد، به گونه ای عمل می کند که علاوه بر

صلاح و سعادت دنیوی، خوشبختی و سعادت ابدی خود را رقم می زند که طبیعی آن عمل به قوانین و مقررات خواهد بود.

✽ کتابنامه

قرآن کریم

نهج البلاغه

- ۳- امینی، ابراهیم، کتاب مهمترین واجب فراموش، قم، بوستان کتاب، ۱۳۹۲
- ۴- جرجانی، ابوالفتح بن مخدوم، تفسیر شاهی (آیات الاحکام) تهران، نشر نوید، ۱۳۶۲
- ۵- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۷
- ۶- راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، تحقیق صفوان عدنان داودی، چاپ اول، دمشق، دار القلم بیروت،
- ۷- شیخ طوسی، بوجعفر محمد بن حسن بن علی بن حسن، تهذیب الأحکام فی شرح المقنعه للشیخ المفید رضوان الله علیه، تهران، ۱۳۶۴ ش
- ۸- طباطبایی سیدمحمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، چاپ اول، بیروت، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۱۷
- ۸- عاملی، محمد بن حسن حرّ و سائل الشیعه، چاپ ششم، تهران، مکتبه الاسلامیه، ۱۴۰۳
- ۹- قرائتی، محسن، ده درس پیرامون امر به معروف و نهی از منکر، مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن. محل نشر: تهران.
- ۱۰- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، چاپ دوم، بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۳ ق.، ج ۳
- ۱۱- مصطفوی، حسن. التحقیق فی کلمات القرآن الکریم. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب: ۱۳۶۰
- ۱۲- مکارم شیرازی و دیگران، ناصر، تفسیر نمونه تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۴.
- ۱۳- موسوی خمینی، روح الله، امر به معروف و نهی از منکر، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۹۲

Arabic sources:

- ۱-The Holy Quran
- ۲- Nahj al-Balagha

Persian resources:

- ۱-Amini, Abraham, (۲۰۱۳) The Most Important Obligatory Book, Qom, Book Garden
- ۲- Jorjani, Abolfattah Ibn Makhdum, (۱۳۶۲) The Commentary of the King (Verses of Al-Ahkam), Tehran, Navid Publication
- ۳- Dekhoda, Ali Akbar, (۱۹۹۸) Dictionary, Tehran: University of Tehran Press and Printing Institute.
- ۴- Ragheb Esfahani, Al-Qur'anic Rhetoric, Safan Research by Adnan Davoodi, First Edition, Damascus, Dar al-Qalam Beirut,

- ۵- Sheikh Tusi, Bujafar Muhammad ibn Hassan ibn Ali ibn Hassan, (۱۹۸۵) Ta'zib al-Hikam fi Description of al-Maqnaqa Lalishikh al-Mufid Rezvanallah, Tehran.
- ۶- Tabatabaei Seyyed Mohammad Hossein, (۱۴۱۷) Al-Mizan Fi Tafsir Al-Qur'an, First Edition, Beirut, Institute of Public Affairs.
- ۷- Ameli, Muhammad ibn Hassan al-Shi'a Al-Shia, (۱۴۰۳) Sixth Edition, Tehran, School of Islam.
- ۸- Qara'ati, Mohsen, ten lessons on the subject of the famous and the prohibition of evil, the cultural center of the lessons of the Qur'an. Location: Tehran.
- ۹- Majlesi, Mohammad Bagher, (۱۴۰۳) Bahar al-Anwar, Second Edition, Beirut, Al-Wafa Institute, ۱۴۰۳ AH, vol. ۳
- ۱۰- Mostafa, Hassan. (۱۳۶۰) Investigating the words of al-Karim. Tehran: Translation and Publishing Company Book.
- ۱۱- Makarem Shirazi et al., Nasser, Exemplary Commentary on Tehran: Dar al-Kutb al-Islamiyyah.
- ۱۲- Mousavi Khomeini, (۲۰۱۳) Ruhollah, Imam Khomeini, Imam Khomeini, Prohibition and Publication.